

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ

Євдокімова О.М. (Одеська державна академія будівництва та архітектури, м.Одеса)

Досліджено одне з найважливіших питань інституційної теорії - питання про власність на основі широкого спектра форм власності. Поряд із приватною власністю проаналізовано колективні, державні, акціонерні форми власності та зіставлена їхня порівняльна ефективність у забезпеченні угод на ринку.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в економіці України в цей час, вимагають особливої уваги до проблем закріплення й перерозподілу прав власності. Це питання особливо актуальне у зв'язку з розвитком корпоративних відносин. Сьогодні в Україні існує 36 тис. акціонерних товариств, близько 12 тис. яких - відкриті. Власниками відкритих акціонерних товариств є 20 млн. фізичних і юридичних осіб. Постійний ріст кількості корпоративних конфліктів можна пояснити несформованістю структури власності, що приводить до обмеження прав акціонерів - фізичних і юридичних осіб, держави. Основною причиною активного використання у вітчизняній практиці різних прийомів, що дозволяють "ущемляти" права тих або інших акціонерів, є відставання насамперед законодавчої бази".

Відповідно до результатів дослідження (експертне опитування близько 40 вітчизняних компаній і підприємств), завершеного в лютому 2002 року Українською асоціацією інвестиційного бізнесу, першочергового врегулювання на законодавчому рівні вимагають наступні проблеми корпоративного керування: розкриття інформації про діяльність відкритих акціонерних товариств; придбання великих (контрольних) пакетів акцій; розкриття інформації про власників великих пакетів акцій; розширення прав наглядацької ради; удосконалення процедури прийняття рішень на загальних зборах і ін.

У дійсності розподіл правомочний в акціонерних товариствах, створених шляхом перетворення державної власності, має складну структуру. Часто існує розбіжність легально закріплених прав власності й реальних, розмитість механізмів контролю й організаційних границь підприємства. Крім легальних власників права володіння, адміні-

страції, зовнішніх інвесторів, функції контролю над діяльністю підприємства здійснюють його суміжники, основні постачальники, збутові фірми, споживачі. Легальна власність не відбиває реальної ситуації. Оперативному перерозподілу легально специфікованих повноважень заважає фактор трансакційних витрат - витрат, пов'язаних з обміном і захистом правомочностей. Високі трансакційні витрати на обмін легально зафіксованими повноваженнями заважають залученню правомочностей у руки власників, які зможуть ними розпорядитися найбільше ефективно, тобто виникає "тіньова економіка". Трансакційні витрати можуть бути мінімізовані завдяки чіткій регламентації діяльності, створенню норм і правил. Норми є основним елементом інституціонального середовища, у якій люди здійснюють свій вибір. Норми структурують взаємини індивідів, забезпечуючи координацію їхньої діяльності. Раціональний вибір може бути здійснений лише в рамках певного нормативного середовища, а при її відсутності самі найпростіші ринкові трансакції стають неможливими. Необхідно відзначити, що вимога посилення "прозорості" акціонерних товариств є загальносвітовою тенденцією подальшого вдосконалювання корпоративного права. Для успішної роботи на міжнародному ринку, залучення інвестицій Україні необхідно якнайшвидше прийняття відповідних законодавчих норм. В умовах глобальної економіки нерівномірність прийняття різними країнами законодавчих актів, що визначають право власності, приводить до нерівномірності розподілу доходів між національними економіками.

Глобалізація бізнесу, обумовлена економічними, політичними, технічними, суспільними факторами, міняє умови господарювання фірм, впливає на результати внутрішньої економічної політики, що проводиться урядами. Конкурентоспроможність країн і конкурентоспроможність фірм усе складніше пояснити тільки за допомогою класичної теорії. А економічний ріст - удалим використанням інструментів фіскальної або монетарної політики. Особливості впливу на розвиток суспільства концентрації й централізації капіталу, росту транснаціональних корпорацій; розвиток сучасних інформаційних систем і технологій, зв'язку й телекомунікацій; підвищення мобільності людей, внаслідок ослаблення ролі традицій, соціальних зв'язків, підвищення прозорості державних кордонів - всі ці фактори глобалізації вимагають комплексного аналізу й вироблення нових "правил гри" економічних суб'єктів.

Багато що із цих питань можна розглядати, використовуючи інструментарій інституціональної теорії. Інституціональна економічна теорія розширює мікроекономічний аналіз, втягуючи в його фактори,

які не враховуються класичною мікроекономічною теорією. До таких відносять фактори неповноти інформації, недовизначеності прав власності, фактори колективних дій у ситуації колективного вибору, які відрізняються від дій у ситуації індивідуального вибору, і т.д. Одним з найважливіших питань, розглянутих інституційною теорією, є питання про власність. Необхідність установлення прав власності виникає з того, що вони є одним з інститутів, що знижують невизначеність у взаємодіях індивідів. Установлення прав власності також відповідає інтересам економічних агентів тому, що оптимізує використання ресурсів.

Звичайне право власності на ресурс розподілено між декількома власниками. Чи завжди при перетворенні цих прав вдається досягти оптимальної структури власності, тобто тієї ситуації, коли кожне із правомочностей перебуває в руках власника, зацікавленого в найбільш ефективному його використанні? "Відповідь дозволяє одержати теорема Коуза, що в оригінальній версії виглядає в такий спосіб: "перерозподіл прав власності відбувається на основі ринкового механізму й веде до збільшення вартості зробленої продукції" і, отже, "остаточний результат перерозподілу прав не залежить від легального рішення (щодо первісної специфікації прав власності). Можна навести й наступну версію теореми: "при мізерно малому рівні операційних витрат зовнішні ефекти можуть бути інтерналізовані шляхом установлення урядом прав власності на ресурси й дозволи вільно обмінювати ці права. Неважливо, кому передаються ці права власності. Як тільки дозволений вільний обмін правами, підсумковий розподіл ресурсів буде тим самим". Виходячи з теореми, урядові органи, установлюючи права власності й розробляючи механізм, що дозволяє обмінювати ці права при низьких операційних витратах, будуть сприяти досягненню ефективності. Тобто важлива властиво специфікація права власності на ресурс. Із цього погляду непринципово, хто одержав право володіння на першому етапі реформи власності, в остаточному підсумку це право одержить дійсно самий зацікавлений у ньому й ефективному власнику.

Упорядкування відносин власності й вироблення правил приватизації державного майна стає однією з головних завдань у процесі ринкової трансформації. Однією з важливих завдань застосування інституціональних методів є формування організаційно-господарських структур, необхідних для рішення індустріальних завдань, - комерційних об'єднань (холдингів, концернів, фінансово-промислових груп). Удосконалювання організаційно-виробничої структури економіки вимагає відпрацьовування й стимулювання таких форм інтеграції фінансових, торговельних, науково-дослідних і освітніх організацій, які здатні стійко

розвиватися в умовах твердої міжнародної конкуренції, забезпечувати безперервне підвищення ефективності виробництва на основі своєчасного освоєння нових технологій. Необхідно стимулювати їх науково-технічне й фінансове зміцнення, диверсифікованість і перетворення в транснаціональні.

Інституціоналізм можна уявити собі як "об'єктивізацію" процесів, тобто спробу розгляду, що досягли певного розвитку економічних процесів з погляду "інституціоналізації", закріплення у вигляді тих або інших економічних об'єктів". У зв'язку із цим важливо відзначити необхідність обліку при проведенні інституціональних перетворень у державі такого процесу, як глобалізація, - нового, більше високого рівня господарської інтернаціоналізації. Існування країни на паритетних засадах у глобальному середовищі припускає наявність відповідних норм, правил, інститутів усередині держави.

Об'єктивною реальністю глобальної економіки стає транснаціоналізація капіталу. Сьогодні у світі налічується близько 65000 ТНК, що мають майже 850000 філій за рубежом. Розвиток корпоративного керування в Україні пов'язане із транснаціоналізацією його об'єктів. У цьому питанні особливо актуальна координація діяльності по розробці норм із країнами СНД.

Аналіз проблем транснаціоналізації для України має виняткове значення, тому що сильні національні корпорації сприяють підвищенню конкурентоспроможності країни. З іншого боку, також важливо виробити правила співробітництва з іноземним транснаціональним капіталом в Україні.

Використання інституціональних методів не припускає витрати ресурсів безпосередньо на об'єкти промислової політики (галузі, види виробництва, підприємства, регіони); витрати зв'язані лише із проведенням самих організаційно-господарських перетворень, зі створенням відповідних інститутів ринку й регулювання індустріального розвитку. Зростання ролі держави повинне виразитися в створенні певного господарського порядку, тобто цілісної ефективної системи інститутів, правил господарювання, юридичних законів і кодексів поведження суб'єктів ринку й самої держави.

В умовах глобалізації необхідно направити зусилля на якнайшвидше формування господарського механізму, що забезпечив би модернізацію економіки, підвищення її ефективності й конкурентоспроможності на основі поширення нових технологій.

Висновки

1. Інституціональна структура утворить "несучу конструкцію" суспільно-економічних відносин. Відповідно до цього особливу увагу повинне бути притягнуте до інституціональної й управлінської діяльності, тобто до вироблення правових установок і регламентів господарської діяльності, створенню необхідних ринкових організаційно-економічних структур. Вироблення формальних і неформальних норм господарських взаємин, правил і кодексів, прийняття комплексу законів і становлення системи обслуговуючі ринки установ вимагають часу. Тому інституціональні перетворення необхідно проводити невідкладно.
2. Інституціональні перетворення відносин власності з урахуванням фактора глобалізації повинні:
 - передбачати створення ефективної системи захисту прав власників;
 - допомагати формуванню суб'єктів ринкових відносин, здатних ефективно функціонувати на національному й міжнародному ринках, - корпорацій, фінансово-промислових груп, банків, бірж і т.п.;
 - забезпечувати регламентацію господарської діяльності, тобто вироблення правил поведінки й взаємодії ринкових суб'єктів у виробничій, фінансовій, зовнішньоекономічній діяльності, що виражається у формуванні відповідного ринковим принципам господарського права;
 - стимулювати розвиток наднаціональних (міждержавних) інститутів і вироблення правил їхнього функціонування в області регулювання двосторонніх і багатобічних господарських відносин.
3. Перетворення реальної економіки в період ринкової трансформації здійснюється заради якісного поліпшення виробництва й підвищення ефективності використання всіх видів ресурсів з метою підвищення конкурентоспроможності компаній і, отже, країни в цілому, що можливо при визначеності відносин власності, прозорості й чіткості норм і правил, що забезпечують обмін цими правами.

Література

1. Олійник А.Н. Інституціональна економіка. - М: ИНФРА-М, 2000.-416с. - (Серія "Вище утворення").
2. Хайман Д.Н. Сучасна мікроекономіка: аналіз і застосування. В 2-х т. Т2.- М.: Фінанси й статистика, 1992. -384с., с. 279-280.
3. Баюра Д. Законодавці відстають.// Українська інвестиційна газета, 2002, №8(332), 26 лютого, с.7.

УДК 69.338.45